

netileg is szívnonalas összegzésben szintetizálja Bethlen 1901—1921 közötti eszmei-politikai fejlődését. Egyetértünk a szerző végkövetkeztetésével, hogy addigi életútja, politikai elvei és eszméi „Bethlen Istvánt nagymértékben predesztinálták arra, hogy az ellenforradalom vezető politikusa, miniszterelnök, s mint ilyen: az ellenforradalom konszolidálásának irányítója legyen” (268.).

Összefoglalva azt mondhatjuk, a könyvet jelentős, sok új tudományos eredményt tartalmazó műnek, az utóbbi évtizedek magyar történetírásában az egyik legjobban sikerült életrajzi monográfiának tekintjük. (*Magvető.*)

SIPOS JÓZSEF

A tét: Erdély

RAFFAY ERNŐ: ERDÉLY 1918—1919-BEN

A „másik haza”, *Erdély* történelme, sorsa iránt hosszú, szemérmes hallgatás után az elmúlt években a történetíráson túl a publicisztika is növekvő érdeklődést mutatott. A román—magyar történész, sajtókörökben kialakult vitát, a máig tartó múlt eseményeiről alkotott vélemények módosulását a magyar közvélemény is lankadatlan figyelemmel kísérte. (A háromkötetes Erdély története, *Raffay Ernő* tanulmánykötete gyorsan hiánycikké vált, az erdélyi kérdéssel foglalkozó folyóiratok napok alatt gazdára találtak. A Monarchia, majd annak összeomlása, a történelmi Magyarország szétdarabolását szentesítő trianoni békediktátum és következménye, a kisantant államok Magyarországgal kapcsolatos politikája iránt ugyancsak nagy érdeklődés figyelhető meg.) A szegedi egyetem történész-műhelyéből újabb, értékes, igen nagy érdeklődést kiváltó könyv került a szakemberek és az érdeklődő közönség kezébe.

Raffay Ernő *Erdély 1918—1919-ben* című tanulmánykötetének bevezetőjében az „araszoló”, hamis történelmi tényekre alapozott, gátlástalan román irredenta tevékenységről tájékozódhatunk. Majd a történelmi Magyarország felbomlászásának egy — bár legjelentősebb — részkérdésének, *Erdély* román megszállásának, az országtól való elszakításának történetét, továbbá a megszállók berendezkedésének, a helyi lakosság magatartásának egyes kérdéseit gazdag — jelenleg hozzáférhető — forrásanyag felhasználásával tette vizsgálat tárgyává. A Károlyi Mihály nevével fémjelzett időszak politikai-diplomáciai erőfeszítéseiről, a „bénultságot” felváltó fegyveres honvédelem kialakulásáról is értékes gondolatokat, megállapításokat olvashatunk. A szerző kifejezetten hangsúlyozta, hogy a külföldre irányuló román propaganda szakszerűen, rugalmasan s nem utolsó sorban jelentős anyagi eszközök felhasználásával működött: „... az *irredenta roână* igen ügyesen alkalmazta a történelmi, politikai érveket, mégpedig minden államban azokat, amelyekkel a legnagyobb sikert lehetett elérni. A magyarságot Franciaországban „*németbarátnak*”, Németországban „*régi németellenes*” színben tüntették fel, Olaszországban elsősorban a „... *dákóromán eredet* koncepciójával összekapcsolt *latin testvériség* volt a leggyakrabban használt propagandisztikus jelszó”. [Kiemelés tőlem — L. I.] A szerző szerint még Ausztria-Magyarország osztrák felében is szép sikernek örvendett a román irredentizmus. „A magyarelles osztrák politikai csoportok... szimpátiát mutattak az erdélyi románság iránt, elsősorban azért, hogy a magyar állam befolyását minél kisebbre szorítsák a Monarchia vezetésében.” Az viszont szinte természetesen tekinthető, hogy az „... *ócséhek* és az *ifjúcséhek* egyek voltak az erdélyi románság helyzetének kapcsán [felső-] magyarországi szlovákság ügyének vizsgálatában”. Feltétlenül említést érdemel az is, hogy a román irredenta propagandát a nyugat-európai egyetemeken tanuló diákok, illetve propaganda körülrá kiküldött személyek segítségével, a hivatalos román politika hallgatólagos — de aktív —

fámogatásával kiválóan képzett, nyelveket beszélő, jó külföldi kapcsolatokkal rendelkező értelmiségiek irányították. Azt is hangsúlyozni kell, hogy a román irredentizmus társadalmi programot *nem* tartalmazott, legfőbb politikai célja a magyarok által „megszállt” „ösi román föld”, Erdély megszerzése volt. Az előbbiekhöz hozzá kell tenni azt is, hogy a Monarchia keretében érvényesülő magyar politikai vezetés kezdetben nem tulajdonított kellő jelentőséget a kibontakozó román kulturális, majd politikai irredentának, majd — a finis időszakában — behozhatatlan lépéshátrányból vette fel a harcot ellene. Pedig egyre világosabbá, érthetőbbé vált ország-világ előtt, a tét: Erdély.

Raffay Ernő részletesen elemezte a magyarországi Román Nemzeti Pártnak az első világháború végén érvényesített politikáját, a pártnak a magyar parlamentben — és a sajtóban, közéletben — végzett kétszínű, kétértelmű tevékenységét, kitért a magyarországi Román Nemzeti Tanács megalakulásának (1918. október 31.) előzményeire is. A Károlyi-kormány hatalomra kerülésével Jászi Oszkár vezetésével a románokkal való együttműködés érdekében számos kísérlet történt. Az Erdélyben — katonai bíróságok által — 1916, Románia háborúba lépése után — hozott súlyos ítéleteket eltörölték, a politikai foglyok szabadlábra kerültek, a román nemzetiségi iskolák újbóli megnyitására rendelet született. A „... hadügyminiszter pedig megerősítette azt a királyi rendeletet, mely szerint mindenki viselheti nemzeti színeit. A kormány elrendelte a bel- és külföldi állampolgárok internálásának azonnali megszüntetését”. A korábban cenzúrázott, vagy betiltott román nyelvű lapok szabadon megjelenhettek. A román nemzeti tanácsok működésének is szabad utat engedélyeztek. A wilsoni szellemben felajánlott örendelkezési jog 1918 novemberében már nem elégítette ki az erdélyi románság vezetőit. Nem a demokratikus szabadságjogok kiszélesítéséért, a magyarországi polgári demokratikus forradalom vívmányainak továbbfejlesztése, Erdély népeinek együttműködése érdekében emeltek szót, hanem Erdély elszakítását, Romániához csatolását tűzték ki célul.

A korabeli — tolerans — helyzetre jellemző, hogy a Kolozsvári Hírlapban az egyik román vezető, Vasile Goldiș Erdély sorsáról nyilatkozva félreérthetetlenül (és büntetlenül!) megfogalmazhatta: „Az egy nyelvet beszélő nemzeteknek együvé kell tartozniuk... s ezért Wilson üzenetét úgy kell magyarázni, ahogy magyarázni lehet: Erdély leszakad Magyarország testéről. Ezt természetes is. Erdélyben románok többségben vannak, az a terület tehát nem tartozhat máshová, mint Romániához. Ahol románok élnek többségben, az román föld, s miután Erdély ilyen terület, logikus, hogy Romániához kell tartoznia.»” (Jászi szerint a románok által követelt területen 2,39 millió román és 3,9 millió magyar, német és más anyanyelvű lakos élt.) Az 1918. november 13-án kezdődő aradi tárgyalásokon Jászi még reménykedett a megegyezés lehetőségében. „Nincs más módja Magyarország megmentésének, mint a bátor és fenntartás nélküli rálépés arra az útra, amely ezt az országot egy szabad, független, büszke keleti Svájcáá fogja alakítani.»”

Az erdélyi román vezetőkkel való megegyezésre törekvő, Aradra utazó 25 fős magyar delegáció eredménytelenül tért vissza a fővárosba. A román delegáció ekkor már (1918. november közepén) a demarkációs vonalon és a Keleti-Kárpátok szorosai elé felsorakozott királyi román hadsereg fegyvereitől várta a végső megoldást. A sorsdöntő aradi tárgyalásokkal szinte egy időben — Moldva felől — megindult a királyi román csapatok Erdélybe szivárgása, amely néhány nap múlva tömeges (század, zászlóalj) méretűvé vált. A kérdéses térségben nem volt számottevő magyar katonai erő, amely a gyengén felszerelt román egységekkel a siker reményében vehette volna fel a harcot. A magyar kormány ragaszkodott a belgrádi fegyverszüneti egyezményben foglaltakhoz (utóbb kiderült, teljesen feleslegesen). Viszonylag rövid idő alatt a stratégiai fontosságú út- és vasúti gócpontok román ellenőrzés alá kerültek (ebben a román nemzeti tanácsok és nemzeti gárdák is nagy szerepet játszottak). A román hadsereg keletről és délről másfél hónap alatt Erdély nagy részét megszállta. Az elfoglalt területen román kézbe került a közigazgatás, a rendfenntartás, igazságszolgáltatás stb.

Önkéntelenül felmerül a kérdés, Erdély miképpen, miért maradt védelem nélkül. Erre azonban csak *részleges* választ kapunk. „A kormány nem tudott fegyvert adni, mert mindent elszállítottak a Csallóközbe és Salgótarján védelmére. Kratochwil a németektől kívánt tüzérséget szerezni, de ők a nehézfegyverek jó részét eladták a román hadseregnek, mivel hazaszállítani úgy sem tudták volna. Ilyen körülmények között jött a parancs a fővárosból: engedelmesskedni kell az antant követeléseinek. Most mutatkozott meg teljes nagyságában a minden oldalról fegyverrel megtámadott polgári demokratikus forradalom katonai csődje; a hadvezetés képtelen volt a rosszul felszerelt román csapatokkal szemben azok egytötödét kiállítani.” Így aztán a román csapatok minden erőfeszítés nélkül átélhették a demarkációs vonalként kijelölt Marost s érdemi ellenállás nélkül vonultak észak felé. (A magyar katonai és a nemzetőrség egységei, egyes helyeken a felfegyverzett munkásosztágok érdemben nem befolyásolták a román hadsereg térnyerését.) Kolozsvárra 1918 karácsony első napján — ahogy a szerző írja — négyezer gyalogos és két tüzérüteg vonult be. Napokon belül alapvetően megváltozott a város élete. Kolozsvárnak, a Kelet-magyarországi Főkormánybiztosság székhelyének román kézre kerülése megpecsételte Erdély sorsát. 1918. december végétől az események felgyorsultak. A román katonai hatóságok kihirdették az ostromállapotot, bevezették a cenzúrát, a botbüntetést, majd az internálást, a túszszedést. Igen sokan letartóztatásra kerültek, a színmagyar városok közigazgatása is román kézbe ment át. „A történelmi Erdély ezzel elvesztett, a magyar—román kapcsolatok egy... korszaka lezárult. A román királyi csapatok bevonulása e területekre nem pusztán katonai megszállást jelentett, mert ezzel egy időben megkezdődött a magyar kultúra intézményei — az iskolarendszer, egyetemek, színházak stb. — elleni átfogó hadjárat is.”

A román királyi hadsereg erdélyi berendezkedésének a bányamunkásság, az erdélyi magyar vasutasok, a polgári lakosság ellenállásának és az ezt követő román megtorló intézkedéseknek külön fejezetet szentelt a szerző. Az erőszakosan fellépő román megszállás és a kibontakozó terror ellen tiltakozva Erdélyben több helyen (vidéken) sztrájkba léptek a munkások, vasutasok (Zsil-völgye, Piski). Az ellenállás, elenszegülés legkisebb megnyilvánulását is megtorolták. A kényszermunkavégzés bevezetése ugyancsak súlyos teherteretnek és jogsértésnek számított. A megszállt területeken lefoglalták a magyar állam javait, a különböző ipari nyersanyagok (szén, só, fa stb.) Magyarországra szállítását katonai erővel akadályozták meg. A szerző megfogalmazása szerint a románok „... a magyar állam és a lakosság javaival mint sajátjukkal bántak. Ez a tevékenységük nagyban hozzájárult Magyarországi gazdasági összeomlásához... a polgári demokrácia válságba kerüléséhez.”

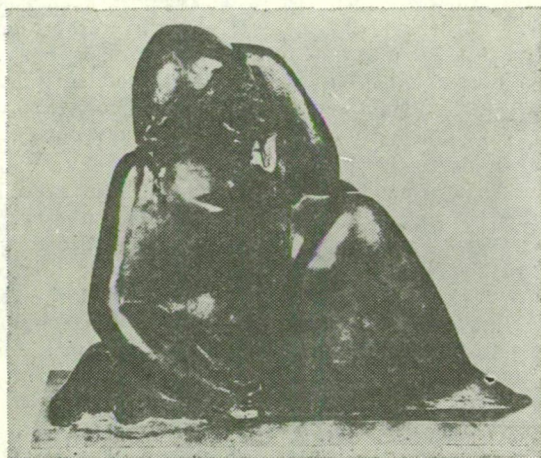
Raffay Ernő kitűnő könyvében foglaltak is arra utalnak, hogy Magyarország sorsa 1918/19-ben a győztes nagyhatalmak érdekeinek függvényében alakult. A nagyhatalmak és a velük együttműködő (később kisantant néven ismert) kisállamok uralkodó osztályainak igényeit teljesítve *diplomáciai blokáddal* a jog, igazságosság, etnikai elv és a minimális geopolitikai szempontok figyelmen kívül hagyásával az ország *szétdarabolásával*, részleges *megszállásával* és *kirablásával* tették lehetetlenné a polgári demokratikus forradalom kibontakozását, az első Magyar Népköztársaság fennmaradását. A fegyveres honvédelem és radikális társadalomátalakítás szándékával létrehozott, a Szovjet-Oroszországgal való együttműködést kereső Tanácsköztársaságot a francia, szerb és a cseh haderő mellett lényegében a királyi Románia csapatai verték le. Jelentős mértékben hozzájárultak a magyar szélsőjobboldali erők hatalomra juttatásához.

*

Erdély népeinek igazi tragédiája elsősorban nem a Magyarországtól való elszakításban, a magyar felségjogok megszüntetésében keresendő. Erdély önálló államként is boldogulhatott volna. A valóságos tragédia az volt, hogy Erdélyt a nálánál

gazdasági, társadalmi, kulturális szempontból egyaránt elmaradottabb, a korabeli Európa legreakciósabb országához csatolták. Így aztán Erdély — ahogy azt Goldiş kétszínű módon gondolta — nem tudta, nem tudhatta a maga színvonalára „fel-
emelni” Romániát. Az ellenkezője történt: az elmaradt Regáti módszerek gazdasági, politikai, kulturális intézményrendszerek bevezetésével a fejlettebb Erdély a nálánál lényegesen fejletlenebb Romániához hasonult. Erdély népei — *magyarok, románok, szászok és más nemzetiségek* — végül semmit sem nyertek, veszteségeik azonban nyilvánvalóak és súlyosak lettek. (*Magvető.*)

LAGZI ISTVÁN

Csáky József: *Az álom* (1929)